

STRESZCZENIE

Ciężar (nie)pamięci. Dyskurs traumy w narracjach wojennych trzeciego pokolenia

Kultura XXI wieku szczególnie koncentruje się na aspekcie traumy, którą artyści starają się przybliżyć zarówno w sztukach wizualnych, jak i literaturze. Dyskurs traumy nie jest już przedmiotem badań jedynie psychologii czy psychiatrii, ale także socjologii, filozofii, etyki, kulturoznawstwa, a badacze coraz częściej interpretują utwory literackie w oparciu o różnorodne definicje traumy, pochylając się również nad zagadnieniem melancholii czy wpływu zdarzeń minionych na teraźniejsze życie jednostki.

Tematem mojej dysertacji jest analiza i interpretacja wybranych książek prozatorskich opublikowanych po 1989 roku przez pryzmat traumy i wiążących się z nią bolesnych wspomnień, (nie)pamięci, utraty i braku, psychiczno-fizycznej przemocy, „nieprzepracowanej” żałoby. Autorami omawianych publikacji są pisarze trzeciego pokolenia, którzy przedstawiają problem urazu jako wnukowie – osoby, które dramat II wojny światowej znają jedynie z opowiadań, mediów, popkultury, lektur szkolnych. W swojej rozprawie skupiłam się na doznaniach granicznych, jakie towarzyszą traumie i posttraumie wojennej – są to między innymi: przenoszenie lęków z pokolenia, które doświadczyło wojny na swoje dzieci, pobyt w getcie, brutalne tłumienie oporu stawianego przez Polaków, w tym najbardziej okrutnej rzezi wołyńskiej czy Powstania Warszawskiego.

Doświadczenia traumatyczne, będące pęknięciami w biografii jednostki, nie zostawszy przyswojone w swoim czasie, uobecniają się zwykle po latach w koszmarach, neurozach, destrukcyjnych emocjach. W rozprawie przedstawiłam, w jaki sposób tematyzowane i funkcjonalizowane są negatywne przeżycia ludzkie w najnowszej literaturze polskiej. Głównym zamysłem było wykazanie, że trauma obejmuje swoim zasięgiem rozmaite przeżycia, a pisarze dokonują inscenizacji II wojny światowej za pomocą różnych dostępnych środków językowych, fabularnych, narracyjnych. Dysertacja została podzielona na sześć rozdziałów, które poprzedzone zostały wstępem, opatrzone krótkim podsumowaniem oraz bibliografią. W rozdziale wstępnym zaprezentowałam najważniejsze koncepcje i definicje traumy, które na przestrzeni XIX, a szczególnie XX wieku stały się podstawą badawczą dla psychologii, filozofii oraz socjologii. Te trzy ujęcia stanowią podstawę do dalszej analizy tekstów literackich. W kolejnych rozdziałach pochylłam się nad przykładami literatury postmemorialnej oraz posttraumatycznej, w których ślady historii, pozostające w pamięci trzeciego pokolenia, opierają się na wspomnieniach, opowieściach, retrospekcjach krewnych oraz materialnych pamiątkach, a także utworami beletrystycznymi dotyczącymi tematów Zagłady, Powstania Warszawskiego oraz rzezi dokonanej na Wołyniu w

latach 1943-1944. Dopelnieniem ich jest analiza dwóch utworów – *Sońki* Ignacego Karłowicza oraz *Ocalenia Atlantydy* Zyty Orszyn, które stanowią swoistą panoramę tematów poruszanych w narracjach wojennych młodego pokolenia.

W interpretacji skupiłam się na obserwacji mechanizmów kreowania świata przedstawionego, powstałego z pewnych wyobrażeń, ogólnych prawd, stereotypów. Twórcy charakteryzowanych tekstów chcą bowiem na nowo przepracować traumę „epoki pieców” i opisać ją z perspektywy generacji, która jej nie doświadczyła. Konkluzją dysertacji jest wniosek, że fikcjonalne opowieści wnuków częstokroć nie są dalekie od rzeczywistości, a rekonstrukcja faktów z czasów wojny sprawia, że autorzy budują alternatywne historie, poszerzają kanon literatury wojennej, rozbudowują tradycję postpamięci. Wielokrotnie posługują się kliszami językowymi oraz fabularnymi, opierają się na ujęciach stereotypowych lub odtwórczych albo – przeciwnie – tworzą ujęcia nowatorskie, zaskakujące, nieprzewidywalne. Pisarze powracają do tematu II wojny światowej, ponieważ wpływa on nadal na emocje czytelników i wywołuje poruszenie.

Rozprawa doktorska miała na celu ukazanie, że zarówno na poziomie treści, jak i formy pisarze próbują wyartykułować doświadczenie traumatyczne, które ma wpływ na ich obecne życie – tak jak w przypadku Moniki Sznajderman czy Anny Janko – ale także oddziałuje na współczesną populację, stając się przeżyciem historycznym, totalnym. Sformułowanie zawarte w tytule pracy – *Cieżar (nie)pamięci* – ma być symbolem perspektywy postmemorialnej, którą przyjmują w swoich dziełach przywoływani autorzy, dręczeni przez niewiedzę (wynikającą z braku doświadczenia empirycznego), jednocześnie zanurzeni w cywilizacji cierpienia (poprzez dziedzictwo kulturowe).